

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.II. Цифрлық технологиялар жағдайындағы құқықтық жүйені дамыту және құқық қолдану тәжірибесі / Развитие правовой системы и практика правоприменения в условиях цифровых технологий
Жинақтағы рет нөмірі	№ 058
Мазмұндағы беті	280
Жарияланған беттері	280-284
Автор(лар)	Дусипкалиева Акбубек Жантемировна
Мақала атауы	МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ӘДІЛЕТ ОРГАНДАРЫ ЖҮЙЕСІН ЖАҒҒЫРТУ
Мазмұндағы жазылуы	Дусипкалиева А.Ж., Кулбаева М.М. МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ӘДІЛЕТ ОРГАНДАРЫ ЖҮЙЕСІН ЖАҒҒЫРТУ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

**«МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ӘДІЛЕТ
ОРГАНДАРЫ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУ»**

Дусипкалиева Акбубек Жантемировна

ak_bubek@mail.ru

«Құқықтану» білім бағдарламасының 1 курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ.Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, PhD доктор, қауымдастырылған профессор-Кулбаева М.М.

Мақалада мемлекеттік басқаруды цифрландыру жағдайында әділет органдары жүйесін жаңғырту мәселелері қарастырылады. Автор цифрландырудың теориялық негіздерін талдайды, Эстония, Сингапур, Ұлыбритания, Қытай, АҚШ сияқты елдердің озық халықаралық тәжірибесін зерттейді. Қазақстандағы әділет органдарын цифрландырудың қазіргі жағдайы бағаланады, жетістіктер мен мәселелер көрсетіледі. Жүйені жаңғыртудың негізгі бағыттары ұсынылады: цифрлық инфрақұрылымды дамыту, электрондық сот ісін жүргізуді толық енгізу, онлайн қызметтерді кеңейту, жасанды интеллект пен блокчейн технологияларын қолдану, құқықтық базаны жетілдіру, цифрлық құзыреттілікті арттыру, ашықтық пен есептілікті қамтамасыз ету. Мақалада цифрландырудың экономикалық және әлеуметтік әсері, тәуекелдер мен қауіптер, болашақ перспективалары талқыланады. Кешенді тәсіл арқылы әділет органдарының тиімді цифрлық трансформациясына қол жеткізуге болады деген қорытынды жасалады.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы мемлекеттік басқарудың барлық салаларына түбегейлі өзгерістер енгізуде. Әділет органдары жүйесі де бұл үдерістен тыс қала алмайды. Цифрландыру сот төрелігінің тиімділігін арттыруға, азаматтардың әділ сотқа қолжетімділігін қамтамасыз етуге, сот процестерін жеделдетуге, шығындарды азайтуға мүмкіндік береді [1]. Қазақстан Республикасы «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын жүзеге асыруда, оның шеңберінде әділет органдары жүйесін цифрландыру маңызды бағыт болып табылады. Бұл мақалада әділет органдарын цифрландырудың теориялық негіздері, халықаралық тәжірибе, Қазақстандағы жағдай және жаңғырту перспективалары қарастырылады. Әділет органдарын цифрландыру ұғымы электрондық сот ісін жүргізу, электрондық құжат айналымы, сот отырыстарының онлайн форматы, ақпараттық жүйелер мен дерекқорлар, жасанды интеллект технологияларын қолдану, киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету сияқты элементтерді қамтиды. Цифрландырудың мақсаты сот жүйесін заманауи талаптарға сәйкестендіру, оның ашықтығын, тиімділігін, қолжетімділігін арттыру болып

табылады [2]. Цифрлық трансформация тек технологиялық өзгерістер емес, сонымен қатар ұйымдастырушылық, құқықтық, мәдени өзгерістерді де қамтиды.

Әділет органдарын цифрландырудың теориялық негіздері электрондық үкімет тұжырымдамасына, ақпараттық қоғам теориясына, құқықтық ақпараттандыру доктринасына негізделеді. Электрондық үкімет азаматтарға мемлекеттік қызметтерді электрондық форматта көрсетуді, мемлекеттік органдардың жұмысын автоматтандыруды, ашықтық пен есептілікті қамтамасыз етуді білдіреді [3]. Ақпараттық қоғам теориясы ақпараттың негізгі ресурс ретіндегі рөлін, ақпараттық технологиялардың қоғамдық қатынастарға әсерін зерттейді. Құқықтық ақпараттандыру құқықтық ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау, тарату процестерін автоматтандыруды қамтиды.

Халықаралық тәжірибе әділет органдарын цифрландырудың әртүрлі модельдері мен тәсілдерін көрсетеді. Эстония цифрлық мемлекет құру саласындағы көшбасшылардың бірі болып табылады. Эстония сот жүйесі толығымен цифрландырылған: сот іс жүргізу электрондық форматта жүзеге асырылады, сот шешімдері электрондық түрде шығарылады және жарияланады, азаматтар онлайн режимінде сот процестеріне қатыса алады [4]. E-File жүйесі электрондық құжаттарды беруге, сот ісінің барысын бақылауға мүмкіндік береді. Сот отырыстарының видеоконференция арқылы өткізілуі, электрондық дәлелдемелерді қабылдау, жасанды интеллектті қолдану Эстония тәжірибесінің ерекшеліктері болып табылады.

Сингапур әділет органдарын цифрландырудың озық жүйесін құрған. Integrated Electronic Litigation System (eLitigation) сот ісін жүргізудің барлық кезеңдерін автоматтандырады: талап қоюды беру, құжаттарды алмасу, сот отырыстарын тағайындау, сот шешімдерін алу [5]. Мобильді қосымшалар азаматтарға сот процестері туралы ақпарат алуға, сот төлемдерін төлеуге, заңгерлермен байланысуға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект технологиялары құжаттарды талдауға, сот практикасын зерттеуге, шешімдерді болжауға қолданылады. Сингапур тәжірибесі инновацияларға, пайдаланушы тәжірибесіне, тиімділікке баса назар аударады.

Ұлыбританияда сот жүйесін реформалау бағдарламасы шеңберінде кең көлемді цифрландыру жүргізілуде. HM Courts & Tribunals Service онлайн соттарды енгізді, олар азаматтық істерді толығымен онлайн форматта қарайды [6]. Азаматтар сот ғимаратына келмей-ақ талап қою бере алады, дәлелдемелер ұсына алады, сот шешімін ала алады. Видеоконференция технологиялары куәлардың, сарапшылардың қашықтан қатысуына мүмкіндік береді. Чат-боттар азаматтарға құқықтық кеңестер береді, сот процедураларын түсіндіреді. Ұлыбритания моделі қолжетімділікті арттыруға, шығындарды азайтуға бағытталған.

Қытайда әділет органдарын цифрландыру жедел қарқынмен жүргізілуде. Интернет соттары (Internet Courts) онлайн сауда, интеллектуалдық меншік, интернет-қызметтер бойынша дауларды қарайды [7]. Блокчейн технологиясы электрондық дәлелдемелердің түпнұсқалығын растауға қолданылады. Жасанды интеллект жүйелері сот шешімдерін дайындауға көмектеседі, ұқсас істер бойынша практиканы талдайды. Қытай тәжірибесі масштабтылығымен, технологиялық инновацияларды белсенді енгізуімен ерекшеленеді.

АҚШ-та федералдық және штаттық соттар деңгейінде цифрландыру жүргізілуде. PACER (Public Access to Court Electronic Records) жүйесі сот құжаттарына электрондық қолжетімділікті қамтамасыз етеді. CM/ECF (Case Management/Electronic Case Files) жүйесі сот ісін жүргізуді басқаруға, электрондық құжаттарды беруге арналған [8]. Кейбір штаттарда виртуалды сот отырыстары, электрондық медиация, онлайн дау шешу платформалары енгізілген. АҚШ тәжірибесі федералистік жүйеде цифрландырудың әртүрлі деңгейлерін, жергілікті инициативаларды көрсетеді. Қазақстан Республикасында әділет органдарын цифрландыру «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының шеңберінде жүзеге асырылуда. «Сот кабинеті» ақпараттық жүйесі азаматтарға сот істері туралы ақпарат алуға, электрондық құжаттар беруге, сот төлемдерін төлеуге мүмкіндік береді [9]. Электрондық сот ісін жүргізу жүйесі енгізілуде, ол сот процестерін автоматтандырады, құжат айналымын жеделдетеді. Сот отырыстарының видеоконференцбайланыс арқылы өткізілуі қашықтағы аймақтардағы

азаматтардың сотқа қолжетімділігін арттырады. Сот шешімдерінің электрондық базасы сот практикасын зерттеуге, құқықтық талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Дегенмен, Қазақстанда әділет органдарын цифрландыру процесінде бірқатар мәселелер бар. Біріншіден, цифрлық инфрақұрылымның әлі де жеткіліксіздігі. Барлық сот мекемелері заманауи техникалық құралдармен, жоғары жылдамдықты интернетпен қамтамасыз етілмеген. Қашықтағы аймақтарда цифрлық қолжетімділік төмен [10]. Екіншіден, сот қызметкерлерінің цифрлық сауаттылығының жеткіліксіздігі. Барлық судьялар, сот хатшылары, басқа қызметкерлер жаңа технологияларды пайдалануға дайын емес. Үшіншіден, құқықтық реттеудің кемшіліктері. Электрондық сот ісін жүргізу, электрондық дәлелдемелер, электрондық құжаттардың құқықтық күші мәселелері толық реттелмеген.

Төртіншіден, киберқауіпсіздік тәуекелдері. Сот ақпараттық жүйелері киберқұжаттарға, деректердің жоғалуына, жеке деректердің бұзылуына ұшырауы мүмкін. Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, деректерді қорғау тетіктері нығайтылуы керек [11].

Бесіншіден, азаматтардың цифрлық сауаттылығының төмендігі. Барлық азаматтар электрондық қызметтерді пайдалана алмайды, әсіресе егде жастағы адамдар, ауылдық жерлердегі тұрғындар. Цифрлық алшақтықты жою, азаматтарды оқыту бағдарламалары қажет.

Әділет органдары жүйесін жаңғыртудың негізгі бағыттары мыналарды қамтуы тиіс. Біріншіден, цифрлық инфрақұрылымды дамыту. Барлық сот мекемелерін заманауи техникалық құралдармен жабдықтау, жоғары жылдамдықты интернетті қамтамасыз ету, серверлік инфрақұрылымды жаңғырту қажет. Бұлттық технологияларды енгізу деректерді сақтау мен өңдеудің тиімділігін арттырады [12]. Киберқауіпсіздік жүйелерін нығайту, ақпараттық қауіпсіздік стандарттарын енгізу маңызды.

Екіншіден, электрондық сот ісін жүргізу жүйесін толық енгізу. Азаматтық, қылмыстық, әкімшілік істер бойынша электрондық сот ісін жүргізуді қамтамасыз ету, барлық процестік әрекеттерді автоматтандыру, электрондық құжат айналымын толық енгізу керек. Электрондық дәлелдемелерді қабылдау, олардың құқықтық күшін қамтамасыз ету тетіктері жетілдірілуі тиіс. Электрондық сот шешімдерінің заңдық күші, олардың орындалуы мәселелері реттелуі керек [13].

Үшіншіден, онлайн сот қызметтерін кеңейту. Азаматтарға сот процестерінің барлық кезеңдерінде онлайн қатысу мүмкіндігін беру: талап қою беру, дәлелдемелер ұсыну, сот отырыстарына қатысу, шешім алу. Мобильді қосымшаларды дамыту, пайдаланушы интерфейсін жақсарту, қолжетімділікті арттыру маңызды. Онлайн медиация, онлайн дау шешу платформаларын енгізу сот жүктемесін азайтады, дауларды жылдам шешуге мүмкіндік береді. Электрондық нотариат, электрондық тіркеу қызметтерін интеграциялау құқықтық қызметтердің кешенділігін қамтамасыз етеді.

Төртіншіден, жасанды интеллект технологияларын енгізу. Жасанды интеллект сот құжаттарын талдауға, сот практикасын зерттеуге, ұқсас істерді іздеуге, сот шешімдерін дайындауға көмектесе алады [14]. Предиктивті аналитика сот шешімдерін болжауға, тәуекелдерді бағалауға мүмкіндік береді. Чат-боттар азаматтарға құқықтық кеңестер береді, сот процедураларын түсіндіреді, құжаттарды дайындауға көмектеседі. Дегенмен, жасанды интеллектті қолдану кезінде этикалық мәселелер, адам құқықтарын қорғау, алгоритмдік әділдік қамтамасыз етілуі керек.

Бесіншіден, құқықтық базаны жетілдіру. Электрондық сот ісін жүргізу, электрондық дәлелдемелер, электрондық құжаттардың құқықтық күші, киберқауіпсіздік, жеке деректерді қорғау мәселелері бойынша заңнаманы жаңарту қажет. Процестік кодекстерге электрондық сот ісін жүргізу нормаларын енгізу, электрондық дәлелдемелердің жол берілетіндігі мен сенімділігін реттеу, электрондық қолтаңбаның құқықтық режимін нақтылау маңызды [15]. Халықаралық стандарттарға, озық практикаға сәйкестік қамтамасыз етілуі тиіс.

Алтыншыдан, сот қызметкерлерінің цифрлық құзыреттілігін арттыру. Судьялар, сот хатшылары, басқа қызметкерлер үшін цифрлық технологияларды пайдалану бойынша оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру қажет. Электрондық сот ісін жүргізу жүйелерімен жұмыс

істеу, киберқауіпсіздік негіздері, деректерді қорғау, жаңа технологиялармен танысу оқыту бағдарламаларының мазмұнын құрауы тиіс. Үздіксіз кәсіби дамыту, жаңа технологияларды игеру сот қызметкерлерінің міндеті болуы керек.

Жетіншіден, азаматтардың цифрлық сауаттылығын арттыру. Азаматтарға электрондық сот қызметтерін пайдалану бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізу, оқыту материалдарын дайындау, кеңес беру орталықтарын ұйымдастыру қажет. Сот мекемелерінде, кітапханаларда, әлеуметтік орталықтарда тегін интернет қолжетімділігін қамтамасыз ету, азаматтарға техникалық көмек көрсету маңызды. Цифрлық алшақтықты жою бағдарламалары егде жастағы адамдарға, мүгедектерге, ауылдық жерлердегі тұрғындарға ерекше көңіл бөлуі керек.

Сегізіншіден, ашықтық пен есептілікті қамтамасыз ету. Сот шешімдерінің ашық электрондық базасын дамыту, сот статистикасын жариялау, сот жүйесінің жұмысы туралы ақпаратты қолжетімді ету қоғамдық бақылауды нығайтады. Сот отырыстарының онлайн трансляциялары (жеке деректерді қорғауды қамтамасыз ете отырып) сот төрелігінің ашықтығын арттырады. Азаматтардың кері байланысын жинау, сот қызметтерінің сапасын бағалау жүйесін енгізу қызметтерді жақсартуға мүмкіндік береді.

Тоғызыншыдан, халықаралық ынтымақтастықты дамыту. Әділет органдарын цифрландыру саласындағы озық халықаралық тәжірибені зерделеу, басқа елдермен тәжірибе алмасу, бірлескен жобаларды жүзеге асыру маңызды. Халықаралық стандарттарға, ұсыныстарға сәйкестік трансшекаралық құқықтық қатынастарды жеңілдетеді. Халықаралық ұйымдармен, донорлармен ынтымақтастық қаржылық, техникалық, сарапшылық қолдау алуға мүмкіндік береді.

Оныншыдан, инновацияларды енгізу үшін қолайлы орта құру. Пилоттық жобаларды іске қосу, жаңа технологияларды тестілеу, инновациялық шешімдерді іздеу үшін сот жүйесінде инновациялық алаңдар құру керек. Стартаптармен, технологиялық компаниялармен, университеттермен серіктестік жаңа шешімдерді әзірлеуге ықпал етеді. Инновацияларды қолдау саясаты, инновациялық жобаларды қаржыландыру тетіктері, сыйақылар мен ынталандырулар инновациялық белсенділікті арттырады.

Әділет органдарын цифрландырудың әлеуметтік-экономикалық әсерін бағалау маңызды. Цифрландыру сот процестерінің ұзақтығын қысқартады, шығындарды азайтады, азаматтар мен бизнес үшін қолжетімділікті арттырады. Уақыт пен ресурстарды үнемдеу экономикалық тиімділікке әкеледі. Сот жүйесінің ашықтығы мен тиімділігінің артуы инвестициялық климатты жақсартады, бизнес-ортаны дамытады. Азаматтардың құқықтық қорғалуының күшеюі әлеуметтік әділдікті, құқықтық мемлекет құрылысын нығайтады.

Цифрландырудың тәуекелдері мен қауіптерін басқару да маңызды. Киберқұжаттар, деректердің жоғалуы, жүйелік ақаулар, технологиялық тәуелділік, цифрлық алшақтық, жұмыс орындарының жоғалуы ықтимал тәуекелдер болып табылады. Тәуекелдерді басқару стратегиясы киберқауіпсіздікті нығайтуды, резервтік жүйелерді құруды, қызметкерлерді қайта даярлауды, әлеуметтік қолдау шараларын қамтуы керек. Технологиялық өзгерістерді адам құқықтары, әлеуметтік әділдік, этикалық стандарттар тұрғысынан бағалау қажет. Әділет органдарын цифрландырудың болашағы жасанды интеллекттің кеңінен қолданылуымен, блокчейн технологиясының енгізілуімен, виртуалды және толықтырылған шындықтың пайдаланылуымен, интернет заттар технологиясының қолданылуымен байланысты. Толық автоматтандырылған сот процестері, виртуалды сот залдары, жасанды интеллект судьялары (шектеулі санаттағы істер бойынша) болашақтың ықтимал сценарийлері болып табылады. Дегенмен, технологиялық прогресс адамгершілік, этика, әділдік принциптерімен үйлестірілуі керек.

Қорытынды. Мемлекеттік басқаруды цифрландыру жағдайында әділет органдары жүйесін жаңғырту объективті қажеттілік болып табылады. Халықаралық тәжірибе цифрландырудың әртүрлі модельдері мен тәсілдерін көрсетеді, олардың әрқайсысының өз артықшылықтары мен ерекшеліктері бар. Қазақстан әділет органдарын цифрландыру жолында елеулі қадамдар жасады, бірақ әлі де шешуді қажет ететін көптеген мәселелер бар. Әділет органдарын жаңғыртудың негізгі бағыттары цифрлық инфрақұрылымды дамыту,

электрондық сот ісін жүргізуді толық енгізу, онлайн қызметтерді кеңейту, жасанды интеллектті пайдалану, құқықтық базаны жетілдіру, цифрлық құзыреттілікті арттыру, ашықтық пен есептілікті қамтамасыз етуді қамтиды. Тек кешенді және жүйелі тәсіл арқылы ғана әділет органдарының цифрлық трансформациясына қол жеткізуге, сот төрелігінің сапасын арттыруға, азаматтардың құқықтық қорғалуын қамтамасыз етуге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы (12 желтоқсан 2017 ж. № 827 Үкімет қаулысы). – Астана, 2017.
2. Әбенев Е.М. Әділет органдарын цифрландыру: теориялық негіздер және практикалық аспектілер. – Алматы: Юрист, 2023. – 289 б.
3. Электрондық үкімет: теория және практика / Ғылыми ред. Қ.А. Мами. – Астана: Академия мемлекеттік басқару, 2022. – 345 б.
4. Velsberg O., Wentzel K., Helberger C. E-justice in Estonia: The Path to Digital Court // Government Information Quarterly. – 2020. – Vol. 37. – № 4. – P. 101-115.
5. Singapore Courts. Integrated Electronic Litigation System. Annual Report 2024. – Singapore, 2024. – 87 p.
6. HM Courts & Tribunals Service. Reform Programme: Digital Case System. – London, 2023. – 134 p.
7. Wang F. Internet Courts in China: Digitalization of Justice // Computer Law & Security Review. – 2022. – Vol. 44. – P. 105-121.
8. Federal Judicial Center. Electronic Case Filing and Management Systems. – Washington, 2023. – 156 p.
9. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының ақпараттық жүйелерін дамыту туралы есеп. – Астана, 2025. – 78 б.
10. Нұрбекова А.К. Қазақстанда әділет органдарын цифрландыру: жетістіктер және мәселелер // Заң және уақыт. – 2024. – № 1. – 56-65 б.
11. Сәрсенбаев Т.Б. Сот ақпараттық жүйелерінің киберқауіпсіздігі // Ақпараттық қоғам және құқық. – 2024. – № 3. – 89-97 б.
12. Бұлттық технологиялар мемлекеттік басқаруда / Ғылыми ред. Б.Ж. Абдрайымов. – Алматы: Қазақ университеті, 2023. – 267 б.
13. Оспанов Д.С. Электрондық дәлелдемелердің құқықтық режимі // Қазақстан судьясы. – 2024. – № 4. – 67-75 б.
14. Қадырова Г.М. Жасанды интеллект сот жүйесінде: мүмкіндіктер және тәуекелдер // Заңгер. – 2025. – № 1. – 78-86 б.
15. Сыдықов Е.Б. Электрондық сот ісін жүгізудің құқықтық реттелуі // Құқық және мемлекет. – 2024. – № 2. – 45-54 б.